

ЖУРБА І. Є.

д. е. н., доцент

Хмельницький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ

Автор дослідив сучасний стан природокористування у Хмельницькій області, що виявляється у екстенсивному ресурсокористуванні, зменшенні затрат на відтворення і охорону природних ресурсів. Запропоновані основні заходи щодо оптимізації природокористування повинні здійснюватись стосовно земельних, рекреаційних і мінеральних ресурсів, які є основою ПРП області. Автор стверджує, що важливу роль в оптимізації природокористування у обласному регіоні відіграє система управління, яка повинна забезпечувати природно-господарську збалансованість використання природних ресурсів, що передбачає максимальне запобігання негативним наслідкам ресурсозбереження.

Ключові слова: реформування економіки, природно-ресурсний потенціал, рекреаційні ресурси, туризм.

ЖУРБА И. Е.

д. э. н., доцент

Хмельницкий национальный университет

ОСОБЕННОСТИ РАЦИОНАЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА ХМЕЛЬНИЦКОЙ ОБЛАСТИ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ

Автор исследовал современное состояние природопользования в Хмельницкой области, которое выявляется в экстенсивном ресурсопользовании, уменьшении затрат на воспроизводство и охрану природных ресурсов. Предложенные основные мероприятия по оптимизации природопользования должны осуществляться в отношении земельных, рекреационных и минеральных ресурсов, которые являются основой ПРП области. Автор утверждает, что важную роль в оптимизации природопользования в областном регионе играет система управления, которая должна обеспечивать природно-хозяйственную сбалансированность использования природных ресурсов, предусматривающую максимальное предотвращение негативных последствий ресурсосбережения.

Ключевые слова: реформирование экономики, природно-ресурсный потенциал, рекреационные ресурсы, туризм.

ZHURBA I. Y.

PhD, associate professor

Khmelnytsky National University

FEATURES OF SUSTAINABLE USE OF NATURAL RESOURCES' POTENTIAL OF KHMELNYTSKY REGION IN RESTRUCTURING ECONOMIC

The author investigated the current state of nature in the Khmelnytsky region, is in the extensive resource use, reducing the cost of reproduction and conservation of natural resources. Proposed main activities for optimization of wildlife should be exercised in respect of land, recreational and mineral resources, which are the basis NRP region. The author argues that an important role in optimization of wildlife in the region plays a regional management system, which should provide a balanced natural and economic use of natural resources, providing maximum prevent negative consequences of resource.

Keywords: economic reform, natural resource potential, recreational resources, tourism.

maxi2005@bk.ru

Постановка проблеми. Посткризова модель розвитку економіки України передбачає наукове обґрунтування територіальної організації суспільства, передусім, досягнення комплексного економічного і соціального розвитку країни загалом і окремих її регіонів.

Такий розвиток передбачає досягнення раціональних параметрів природокористування, поліпшення якості довкілля. У зв'язку з цим посилюється увага до вивчення сучасного стану природокористування в окремих регіонах країни для наукового обґрунтування господарської діяльності, яка забезпечувала б динамічну рівновагу регіональних геосистем у нових умовах господарювання. Особливо актуальною при цьому є оцінка природно-ресурсного потенціалу (ПРП) регіону, виявлення ефективності його використання у різних галузях, розробка механізму управління природокористуванням.

Аналіз останніх публікацій. Окремим аспектам даної проблеми присвячено наукові дослідження Ф.Д. Заставного, О.В. Заставецької, М.Г. Ігнатенка, І.П. Ковальчука, О.М. Маринича, Ю.П. Михайлова, М.М. Паламарчука, В.М. Пащенко, М.Д. Пістуна, В.П. Руденка, П.О. Сухого, П.Г. Шищенко, О.І. Шаблія, Т.Є. Яснюк.

Водночас багато питань економіко-географічних досліджень ПРП на рівні адміністративних районів та областей залишаються недостатньо розробленими. Зокрема, подальшої уваги географів та економістів вимагають питання вдосконалення механізму природокористування і природоохоронної діяльності на рівні регіону; відсутності єдиного підходу до кількісної оцінки ПРП.

Виклад основного матеріалу. Перехід України до засад ринкової економіки вимагає нових підходів до поліпшення структури та напрямів природокористування, а саме: раціонального використання природно-ресурсного потенціалу та охорони довкілля.

Зупинимось на загальних комплексних проблемах освоєння ПРП області в цілому. Для кожного інтегрального району існують свої еколого-економічні проблеми природокористування. Для Північного, Північно-Східного головна проблема – комплексна меліорація болотних комплексів та інших перезволожених ландшафтів місцевості та їх охорона, зокрема рекультивація земель і боротьба з дефляцією піщаних масивів засобами лісонасадження.

Для подальшого розвитку лісового господарства та рекреаційних зон необхідні ландшафтні дослідження лісів. Ландшафтне обґрунтування найбільш раціонального землекористування, яке б забезпечувало оптимальний землеустрій, – це ключова проблема даних районів. Крім того, досить вагомою проблемою є розвиток ерозійних процесів. Необхідні також дослідження для районного планування рекреаційних і природоохоронних цілей.

Мінерально-сировинний потенціал відносно потужний, проте зростання економічних потреб створює цілий ряд проблем. Серед проблем галузевого природокористування, пов'язаних з освоєнням ПРП, варто назвати такі: повне вироблення родовищ корисних копалин, екологічна безпека та рекультивація вироблених родовищ. Ось чому потрібно розробити теоретичні основи і практичні заходи для створення банку даних про природне середовище і його ресурси в області в цілому і кожному адміністративному районі зокрема. Також потрібно вдосконалити наукове обґрунтування мережі природоохоронних територій області, застосовуючи комплексні економіко-екологічні підходи. Актуальною є проблема вивчення антропогенних змін природних комплексів і необхідність дотримання співмірності технологічного впливу на територію з природною стійкістю її ландшафтів. У зв'язку з цим необхідно розширити дослідження стійкості природно-територіальних комплексів, застосовуючи різні методи і моделювання природних процесів у відповідності з системним підходом, що дасть можливість досконало прогнозувати зміни природного середовища.

До найважливіших напрямів використання ПРП у практиці раціоналізації природокористування Хмельницької області, на нашу думку, варто віднести такі: розроблення і впровадження загальнодержавної програми комплексного вивчення, ефективного освоєння, охорони та відтворення ПРП області; еколого-економічна адаптація структури і обсягів виробництва господарства області, що склалася, до структури і обсягів ПРП. Пріоритет повинен бути наданий галузям і територіальним комплексам сільського, рекреаційного, лісового, водного господарства; цілеспрямована реструктуризація господарського комплексу відповідно до обсягів структури ПРП; виявлення додаткових природно-ресурсних резервів на базі комплексної і кількісної оцінки ПРП регіонів.

Важливими завданнями забезпечення раціонального використання мінеральних ресурсів є: а) розробити екологічні вимоги до охорони, раціонального використання та оновлення надр в нових економічних умовах; б) визначити потреби суспільного виробництва в мінерально-сировинних ресурсах з позиції раціонального природокористування, комплексності та екологічної безпеки.

Для забезпечення раціонального землекористування потрібні: а) зменшення розораності земель; б) дотримання екологічних вимог охорони земель під час землеустрою території; в) досягнення екологічно збалансованого співвідношення угідь в зональних системах землекористування; г) оптимізація і підвищення ефективності використання та охорона земельних ресурсів Хмельницької області; д) припинення деградації ґрунтів, підвищення їх родючості, що відкриває великі можливості як для різкого збільшення виробництва продовольства та стабілізації економіки, так і для суттєвого оздоровлення природного середовища. Необхідність формування основ сталого розвитку вимагає суттєвого корегування у ставленні до землі як природного засобу виробництва, визначальної умови формування ринкових відносин в АПК.

Поліпшення стану навколишнього середовища потребує проведення глибоких перетворень у сфері лісовирощування і лісочористування, для цього необхідно: а) збільшення площ лісів як за рахунок лісового фонду, так і заліснених не угідь та вилучення з сільськогосподарського використання низькопродуктивних земель (біля 20 тис. га); б) розширення в кожній природній зоні мережі природоохоронних територій за рахунок найбільш цінних ділянок, що залишились у природному стані і найменш порушені господарською діяльністю; в) забезпечення належної охорони й збереження лісових ресурсів, посилення природоохоронних функцій лісів, здійснення комплексу лісгосподарських заходів зі зниження радіоактивного забруднення лісового фонду.

Виходячи з очікуваних змін у структурі виробництва і водоспоживання, основними стратегічними напрямками вирішення проблеми водозабезпечення слід вважати: а) формування правових, економіко-географічних і організаційних умов для раціонального водокористування; б) створення науково-технічного потенціалу для переведення господарства на водозберігаючу основу; в) формування прогресивної структури суспільного виробництва, яка орієнтується на збільшення частки продукції кінцевого споживання, що, як правило, спричиняє зниження водомісткості валового суспільного продукту; г) створення замкнутих циклів водокористування при мінімізації забруднення води; д) екологізація нормативної бази, а також діяльності галузі стандартизації; е) упорядкування системи обліку виробництва продукції з метою більш повного відображення в ній вартості водних ресурсів; є) формування раціональної за водним фактором регіональної структури водогосподарського комплексу.

Незважаючи на значний спад промислового виробництва та розшарування суспільства, спостерігається зростання потреб людей в рекреаційних послугах, що обумовлює необхідність розширення рекреаційної діяльності. Основними завданнями для розвитку сфери рекреації є: а) оптимізація розміщення мережі курортно-рекреаційного обслуговування та її модернізації; б) збільшення кількості недержавних закладів, в тому числі й з іноземним капіталом; в) створення вільних рекреаційних зон, розвиток конкурентної системи відпочинку з метою залучення іноземних рекреантів; г) широке використання туристично-екскурсійного обслуговування з відвідуванням національного парку (Подільські Товтри), пам'яток історії та культури; д) здійснення комплексу заходів щодо охорони та ефективного використання природних рекреаційних ресурсів. Для реалізації основних принципів сталого розвитку важливе значення має здійснення комплексу заходів зі збереження біорозмаїття, пріоритетними серед яких виступають: а) послідовне втілення основних принципів Конвенції ООН щодо біорозмаїття з метою збереження та раціонального його використання; б) розробка обласної (в рамках Національної) стратегії збереження біорозмаїття; в) проведення на державному рівні оцінки стану біорозмаїття в Хмельницькій області; г) сприяння ресурсозахисним системам ведення сільського, лісового господарства, які захищають чи примножують біологічні види; д) сприяння відновленню

потерпілих екосистем і біологічних видів, що знаходяться на межі зникнення; е) залучення широкої наукової громадськості для вироблення заходів і проектів зі збереження біорозмаїття та зведення до мінімуму нанесення йому збитків.

Останнім часом регіональні фактори розвитку виробництва стають домінуючими. Об'єднання зусиль науковців, підприємців і влади на певній території дає значні переваги в конкурентній боротьбі. Таке об'єднання зусиль у деяких країнах виявилось досить ефективним під час реалізації програм економічного розвитку окремих регіонів, а іноді й цілих країн при впровадженні концепції галузевих кластерів.

Характерні риси успішної еколого-економічної діяльності кластерів: взаємозв'язки між підприємствами, які роблять учасників кластеру більш конкурентноздатними в здійсненні сучасних реконструкцій очисних споруд, ведення екобізнесу, сплата за використання природних ресурсів, екологічного моніторингу та страхування; кооперація та співпраця, які є стимулами до пошуку нових, більш досконалих методів роботи, орієнтація на інновації, залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій під спільні регіональні екологічні, економіко-географічні програми; спільними зусиллями збереження того наявного високотехнологічного ядра, який є ще основою виробничо-технологічної структури галузі на рівні району, області; впровадження нових технологій для очищення відходів; модернізація виробничого апарату кластеру, здійснення структурно-технологічної збалансованості; зменшення ресурсомісткості: матеріало-, трудо- та енергомісткості виробництва; формування системи раціонального природокористування, яка б характеризувалася чітким принципом екологізації виробничої діяльності; розвиток і поглиблення теоретичних та методологічних засад екологізації суспільного виробництва відповідно до завдань сталого розвитку господарства області, удосконалення господарського механізму природокористування та системного управління природними ресурсами; допомагає здійснювати екологічну експертизу та діагностику, екологічно-ситуаційний та маркетинговий аналіз, екологічний аудит; обґрунтування теоретичних та методичних підходів до удосконалення оцінки ефективності природоохоронних заходів і основні напрями захисту природних ресурсів з урахуванням екологічного ризику деструктивності природокористування; орієнтація на потреби ринку, які є головним фактором визначення загальної стратегії підприємств та забезпечення відповідності стратегії кожного окремого виробництва загальній стратегії розвитку регіону.

Виникнення і розвиток кластерної моделі підтримки регіонального розвитку окремих галузей промисловості особливо ефективними можуть виявитися для вітчизняних підприємств під час виходу України із затяжної еколого-економічної кризи. Впровадження даної концепції можливе на будь-якій території та в будь-якій галузі промисловості.

На нашу думку, концепція раціонального природокористування може розвиватись завдяки наступним положенням.

1. Гармонійність взаємовідносин в тріаді: населення – господарство – природа.
2. Характер природокористування, його «спеціалізація» не є прямим наслідком властивостей тої або іншої території, але є результатом історії людей, географічного поділу праці. Оптимізація (раціоналізація) природокористування може розглядатися тільки як компроміс між деякими імперативами екологічного характеру і вимогами політики, економіки, співвідношення прав власності і т.д.
3. Об'єктивно, природокористування – це процес перетворення природи, але є межі такого перетворення – в них і полягає сама суть екологічної проблеми.

Висновок. Вивчення сучасного стану природокористування у Хмельницькій області підтверджує високий ступінь його нераціональності, що виявляється у екстенсивному ресурсокористуванні, зменшенні затрат на відтворення і охорону природних ресурсів. Основні заходи щодо оптимізації природокористування повинні здійснюватись стосовно земельних, рекреаційних і мінеральних ресурсів, які є основою ПРП області. Вони мають відзначатися комплексністю і бути направлені на підвищення інтенсивності освоєння ресурсів, дотримання економічно-обґрунтованої черговості у використанні ресурсів, що

мають різну цінність, на подальшу екологізацію суспільного виробництва та збереження довкілля.

Список використаних джерел

1. Багиев Г.Л. Организация предпринимательской деятельности : [учебное пособие] / Г.Л. Багиев, А.Н. Асаул ; под общей ред. Г.Л. Багиева. – СПб : Изд-во СПбГУЭФ, 2001. – 231 с.
 2. Журба І. Є. Сучасна концепція переходу України до сталого розвитку через призму праць академіка С. Рудницького / І. Є. Журба // Тези Другої всеукр. методичної конф. [«Історія Української географії та картографії: проблеми і перспективи»]. – Тернопіль, 2000. – С. 137–145.
 3. Заставецька О. В. Комплексний економічний і соціальний розвиток території: теоретичні і методичні основи дослідження / Заставецька О. В. – Тернопіль, 1997. – 235 с.
 4. Заячук М. Екологічні аспекти сільськогосподарської діяльності на території Чернівецької області / М. Заячук // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Географія. – Тернопіль, 2000. – № 1. – С. 68–72.
 5. Peter B. Kenen. The International Economy. 4th ed. Published by the press syndicate of the university of Cambridge, 2000. 610 p.
-